

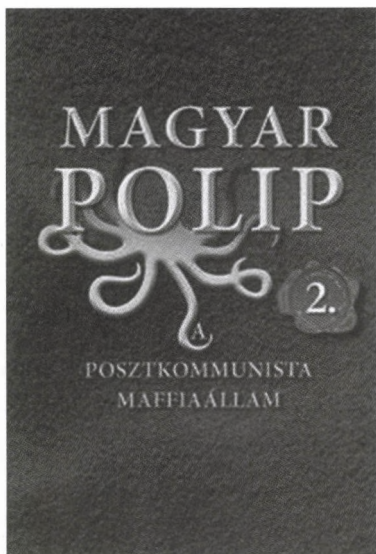
Magyar polip

2. kötet

Magyar Bálint és szerzőtársai egy újabb kitűnő könyvvel lepték meg újra olvasóikat. Már a tavaly megjelent első kötet is sikert aratott, a második kötet még jobban sikerült. A posztkommunista rezsimnek, amit Magyar Bálint maffiaállamnak nevez, a természetrajza tovább gazdagodott. Magyar és szerzőtársai joggal számíthatnak arra, hogy nemzetközileg is a posztkommunista rezsimnek vezető szakembereként tartásák őket számon. Különösen imponálónak találok, hogy a kötet szerzői mennyire egységes szelvényben építik ennek az új teóriának az épületét... gondolom, azért jelentős mértékben Magyar Bálintot illeti a dicséret, aki, úgy képzem, még az első kötethez írt előszavánál is magvasabb s elméletileg a korábbiánál is ambiciózusabb tanulmányával mintegy megszabta e közös kutatásnak az ágendáját.

Ebben a rövid ismertetésben célom, hogy kiemeljem a második kötet olyan tartalmi megállapításait, melyeket különösen fontosnak találok. A könyvnek van természetesen fontos politikai, mondhatnám még azt: aktivista vonatkozása is, s van társadalomelméleti mondanivalója is. Max Weber mondta magáról, hogy ő – a vallások annyira fontos kutatója – vallásilag „unmusikalisch” volt. Nos, én ugyan gyakran választom a politikát vizsgálódásom tárgyául én politikailag vagyok „unmusikalisch”. Ezért ebben az ismertetésben kizárólag azzal foglalkozom, hogy miben látom a Magyar polip-köteteknek s az akörül kialakuló szellemi műhelynek a posztkommunista társadalomelméletéhez való fontos hozzájárulásait.

Magyar Bálintnak az első kötethez írt előszavában már világos volt, hogy az ő célja – és ennek a célnak a megvalósításához kérte fel szerzőtársait a posztkommunista rendszer megértése. Ezt a programot még nyomatékosabban fogalmazta meg a Népszabadságban 2014 februárjában közreadott tanulmányában, illetve a második kötet előszavában, amikor hangsúlyozta: a nagy feladat, hogy túllepjünk a kormánykritikán – bármennyire fontos is lehet az – s eljussunk a rendszerkritikáig. A be-

Az illiberális rendszerekben nem ritka, hogy a hatalom legitimációját a többségi jóváhagyásban keresi.

vezetés első mondata pontos: „A szovjet birodalom összeomlását követően sokan éltünk abban az illúzióban, hogy a kommunista diktatúrákat – legalábbis Európában – csak nyugati típusú liberális demokráciák válthatják fel”.

Mi volt ennek az illúzióknak a lényege? Miben kellett csalódnuk azoknak, akik liberális demokráciák kialakulására vártak, s ha kezdetben ezeknek a rendszereknek voltak is hiányosságaik, lehetett remélni, hogy ezek gyermekbetegségek, a diktatúrából a demokráciába tartó – amint azt Trencsényi Balázs a nemzetközi irodalomban oly kitűnően összefoglaló írásában megfogalmazza – „köztes állomások”. Bár 1990–91-ben jóformán valamennyi volt szocialista európai ország – így Oroszország is – elindult a liberális demokrácia felé tartó úton hamarosan megjelentek az „illiberális” jelei. A liberalizmus lényege a hatalmi ágak világos elkülönítése az egyének szabadságjogainak kompromisszumok nélküli védelme érdekében – erről ismét sok szó esik Trencsényi példamutatón mértéktartó írásában. Hamarosan találunk példákat arra, hogy a végrehajtó hatalom megpróbálja a többi hatalmi ág autonómiáját korlátozni. Vörös Imre a hatalmi ágak autonómiavesztésének rendkívül gazdag és meggyőző leírását adja a 2010 utáni magyar fejlődésben. Egyébként a „negyedik hatalmi ág”, vagyis a média feletti végrehajtó hatalmi kontroll igénye már nagyon korán megjelenik – Magyarországon is –, a sorsdöntő fordulat azonban az, amikor a végrehajtó hatalom a törvényhozó hatalmat tudja maga alá rendelni. Jelcin ezt tankokkal érte el, Putyin 2000-ben „szabad” választásokon, a Fidesz 2010-ben szintén szabad választásokon* elért kétharmados többségével.

Mihelyt a törvényhozó hatalom mintegy csak ellenjegyzi – ahelyett hogy „mérsékelné” Montesquieu kifejezésével élve – a végrehajtó hatalom akaratát, „minden megtörténhet” s meg is történik. Innen már csak egy lépés az ügyész-bírói hatalomnak a végrehajtó hatalom által történő ellenőrzése, vagyis egy illiberális hatalmi rendszer kiépítése. Amint kiépült egy ilyen illiberális uralmi rendszer – hogy visszatérjek Magyar Bálint bevezetőjéhez – kormánykritika csak felületes marad, a kérdés többé nem az, hogy melyik kormányzati döntés helyes vagy helytelen, hanem az, hogy van-e s mi ennek a rendszernek az alternatívája.

Egyébként az illiberális rendszerekben nem ritka, hogy a hatalom legitimációját a többségi jóváhagyásban keresi. Ugyan a választási rendszer, sőt maga a pártrendszer is „menedzsel” a végrehajtó hatalom által – erről sok érdekes megjegyzése van Ripp Zoltánnak a második kötetben közölt tanulmányában – de a választások úgy tűnik, nem tét nélküliek. A hatalmi ágak egybeolvasztása sem totális, ha a média központjait a végrehajtó hatalom el is foglalta, tolerálja a perifériákon a kritikai megnyilvánulásokat – mint mondjuk ezt a könyvet – s időnként még a bíróságok is hoznak a végrehajtó hatalomnak nem tetsző döntéseket, ezeket csak akkor változtatják meg alkotmánymódosítással, ha azok a hatalom gyakorlása szempontjából jelentősek. De fontos felismernünk, amint azt Magyar Bálint is, Trencsényi Balázs is, Ripp Zoltán is teszi, hogy a „demokratikus”, vagyis a választók többsége által történt felhatalmazás a rendszer működéséhez szükséges. Ilyen értelemben a Magyar által maffiaállamnak nevezett rendszer ugyan illiberális, de demokratikus, s amint Ripp Zoltán arra rámutatott, ennek a rendszernek az ellenzéke nem elégedhet meg a „kormányváltás” programjával (mint az 2014 áprilisában megfogalmazott ellenzéki szlogen sejtette): rendszerváltásra kell törekednie, amit magát az ellenzék liberális demokrataként határozva meg csak demokratikus úton érhet el. Ez korszakos

* Tökéletesen szabad választás „ideál típusa”, nem létezik. Így a „rendszerváltás” magyar választási törvénye valószínűleg túlságosan aggodott a „kormányzhatóság” miatt, és a választásokat nyelő pártoknak a rájuk adott szavazatoknál nagyobb arányban adott képviselői helyeket. Mondhatnánk ez már a születése pillanatában „menedzsel” demokrácia volt. Így történhetett, hogy Fidesz 2010-ben alig valamivel több, mint a leadott szavazatok 50 százalékával, a választásra jogosult polgároknak alig a harmadának a támogatásával a parlamenti képviselői helyek kétharmadát szerezte meg. No de a választási szabályok ilyen jellegű manipulálása inkább a szabály, mintsem a kivétel a nemzetközi gyakorlatban s gyakori még a „legdemokratikusabb” államokban is.

kihívás egy a végrehajtó hatalom által és a törvényhozó hatalom által ellenjegyzett „menedzselt demokráciában”.

A Magyar polip 2. kötetének első fontos üzenete a számomra: rendszerkritikára van szükség.

A kötet másik nagy teljesítménye a *politikai hatalom és gazdaság kapcsolatának kritikai vizsgálata*. Magyar Bálint a bevezetőjében igen árnyalt, szellemes elemzésben a nagytőke (vagy „oligarchák”) hat típusát különbözteti meg, kezdve azokkal, akiknek a gazdasági érdekeik teljes mértékben összefonódnak a politikai elítélés egészen azokig, akik ütközőpályán vannak a politikai hatalommal.

Természetesen a posztkommunista átalakulásban – akárcsak az eredeti tőkefelhalmozás bármely más esetében – politika/állam és a tőke legalábbis bizonyos fokig összefonódik. Mint az Polányitól tudjuk, a piac (és a magántőke) nem magától jön létre, azt állami politika hozza létre. Így volt ez a 19. század végi Amerikában, amikor az új nagytőke (1860 előtt alig-alig volt nagytőke az USA-ban) Vanderbiltek, Carnegiek, Rockefellerek állami megrendeléseken és szubvenciókon híztak gazdaggá. Ez fokozottan igaz a posztkommunista átmenetre, amikor a közvagyonot ötszáz nap vagy néhány év alatt kell magánvagyonná átvárazni. Volt, ahol ez inkább piac-komfort módon valósult meg, mint például Magyarországon, de még itt is politikai, állami gyámkodással történt a „közös bekerítése” (gondoljunk a spontán privatizációra, a kárpótlási jegyekkel történő manipulációkra, az ügynevezett egzisztenciahitel sokszor nehezen áttekinthető ügyleteire), ami a tőke iránti bizalmatlanságot szülte, s teret teremtett a tőkeellenes „populizmus” retorikájának.

Az államhatalom és a tőke összefonódása tehát a posztkommunizmusban nem új, még a 90-es években legliberálisabb posztkommunista rezsimekben akadtak „maffia”-jelenségek, az állam gyakran viselkedett „patronusként”, és juttatott tőkéhez „klienseket”. A vagyonhoz juttatásnak, mint a klientúraépítésének az eszköze minden 1990–91 utáni kormányzatnak jellemzője volt (főleg az autópálya-építési koncessziók voltak ennek legpregnansabb jelei). De ennek szélsőséges formáit a régióban csak a jelicini rendszer (illetve Ukrajna, Fehér-Oroszország és a közép-ázsiai posztsovjet államok) képviselték, ahol az új tőkés osztályt – mint azt a kötet

Aki a lojalitás-teszten megbukik, az választhat londoni vagy tel-avivi emigráció (Berezovszkij vagy Guszinszkij) vagy szibériai börtön (Hodorkovszkij) között.

több szerzője a 2010 utáni magyar állapotokról pontosan leírja – mintegy „kinevezték”. Ezt jellemeztem jómagam s mások is, mint „neo-patrimonializmust”. Patrimonializmus ebben az esetben azt jelentette, hogy az új tulajdonosok a politikai hatalom kegyéből jutottak vagyonhoz, de tulajdonviszonyaik biztonságosak s átörökölhetőek voltak. Közép-Európában ennek a rendszernek csak elemei voltak jelen, itt is volt a politikai hatalom által klientúraként kinevezett – s gyakran családi kapcsolatok révén – felhalmozott tőke, de a posztkommunizmus első, liberálisnak nevezhető korszakában a közvagyon magántulajdonná való átalakításában a piac legalábbis bizonyos, vagy talán meghatározó szerepet játszott.

Döntő fordulatot jelentett azonban Putyin hatalomra jutása. Bár Jelcin is „kinevezte” a maga nagytőkés osztályát – s a gazdaságilag és politikailag körülötte kialakuló kört gyakran nevezte a „családnak”, vagyis Jelcin valamilyen értelemben „keresztapa” volt, s a tulajdonosoknak kinevezendők körét kedvenc lánya, Tatjana javasolta neki. De az orosz oligarchák nem fogadták el a politikailag alárendelt szerepüket, hanem éppenséggel a politikai hatalom megszerzésére törekedtek, „magánosították” magát az államot is.

Az ambiciózus Putyin számára ez elfogadhatatlan volt, s ő határozottan kezdte építeni azt a rendszert, amit Magyar Bálint „maffiaállamnak”, én pedig neo-prebendalizmusnak nevezek. (Prebendum szolgálat fejében, feltételeken a szolgálatot hűségesen végzőknek juttatott, de bármikor visszavehető vagyon). A lényeg azokban azonos, csak a terminológia különbö-

zik – s kit érdekelnek a szavak – 2000–2010-re elfogyott az elosztható közvagyon, de megmaradt a demokratikus keret, továbbra is választásokat kellett nyerni – még ha e választások szabályait a végrehajtó hatalom érdekében menedzselték is – s ehhez választói többségre, klientúrára volt szükség.

Ennek a kihívásnak először Vladimir Putyin találta meg a megoldását, amit Becker András ebben a kötetben „*oligarchiacsere projektnek*” nevezett. Ha már nincs elosztható közvagyon az új klientúra kiépítésének a fő módszere a már meglévő tulajdon elbizonytalanítása, a *magántulajdon újraelosztása*, s ahogy azt Magyar Bálint nevezi, egy új, s most már „*szolgáló nemesség*” kialakítása. Putyin zseniális húzása a bojárókból pomescsikok kialakítása. Az oligarchákat lojalitás-teszten vetik alá. Aki a lojalitás-teszten megbukik, az választhat londoni vagy tel-avivi emigráció (Berezovszkij vagy Guszinszkij) vagy szibériai börtön (Hodorkovszkij) között. Azoknak, akik az új cár iránti hűségükről tanúságot tesznek (Gyeripaszka, vagy Abramovics) bántódásuk nem esik, még akkor sem, ha valamikor a „régicár” – Jelcin – családjába is tartoztak (Gyeripaszka gyönyörű felesége, Polina Jumaseva – az azóta bölcsen Londonba költözött Tatjana Jelcina mostohalánya....), sőt tovább gazdagodhatnak.

Ahogy Békesi László arról indulatos, de rendkívül jól dokumentált, s a „maffiaállam” jövőjéről sok jót nem ígérő dolgozatában ír, ennek fontos mechanizmusa a „*tranzitállamosítás*”. A tranzitállamosítás lényege: a lojalitás-teszten megbukó oligarchák birodalmát a „nemzet érdekében” államosítják, majd azt az új, rendszerhű oligarcháknak bagóért újra privatizálják.

No de hogy lehet a nem lojális, vagy legalábbis gyanús, nem kellőképpen megbízható oligarchák vagyonát államosítani? Itt „*azemberek*”, vagy a „nemzet” érdeke fontos hivatkozási pont, de a legfontosabb mechanizmusa, amint arra Magyar Bálint is hivatkozik a „*kriminalizálás*”. A posztkommunista „maffiaállamban”, vagy a saját terminológiámat használva „neo-prebendalizmusban”, hogy Foucault-ot idézzük, a *kriminalizálás az uralom fontos technológiája*. A posztkommunista átmenet nagyjából jögi vákuumban jött létre. A közvagyon magánvagyonná történő rendkívül gyors átalakítása még a posztkommunista átalakulás liberális korszakában is

megkövetelte, hogy a magánosítás jogszabályai „*rugalmasak*” legyenek, s a vagyonátalakításban a személyes kapcsolatoknak, a piacon nem kellőképpen tesztelt hitelképességnek különösen nagy szerepe legyen. Így az új milliárdosok – és politikai protektorai – között alig van olyan, akiknek ne lehet egy vagy néhány csontváz a szekrényében. Ily módon kevesen vannak, akik adócsalással, tőkéjük külföldre mentésével, államhivatalnokoknak adott csúszópénzekkel ne lennének megvédhetőek, vagy legalábbis meggyanúsíthatók. Ez lehet, hogy csak gyanú marad, néhány heti vagy hónapi vizsgálati fogság vagy csak sajtókampány után a vádat elvetik vagy „*el-felejtik*” (vagy a következő választási kampányig „*jegelik*”), de addigra az „*áldozatra*” már többé le nem mosható árnyék került. Hiába menti fel a relatív autonómiával még rendelkező bíróság (Oroszországban már erre se nagyon kerülhet sor, ha Putyin valakit félre akar állítani, azt félreállítja) bizonyítékok vagy akár bűncselekmény hiányában, azért akkor is „*nem zörög a haraszt...*”

A putyini Oroszországban a kriminalizálás az oligarchiacsere, a „*hűtlen*” oligarchák vagyonának a „*tranzitállamosítása*” – mondhatnánk – mindennapos gyakorlat. Természetesen a hatalmi elit közelében álló, lojális oligarchák kétséges múltja nem kerül elő – ebben döntő szerepe van, hogy a posztkommunista állam egyik fontos lépése a titkosszolgálatoknak és az ügyészségnek a végrehajtó hatalom szolgálatába állítása. A liberális rendszerekben általában csak kivételesen fordul elő a titkosszolgálatoknak a végrehajtó hatalom politikai céljaira való felhasználása (bár erre is akad példa: lásd Watergate), s ha ez kiderül, abból nagy botrány van. A posztkommunista állam esetében ez mindennapos gyakorlat. A titkosszolgálatok lehallgatják a végrehajtó hatalom politikai ellenfeleinek vagy velük nem kellőképpen gazsuláló nagytőkék telefonját. Csak Dávid Ibolya gondolhatta, hogy Csányi nem tudta: telefonját a titkosszolgálat lehallgatja, s persze vigyázott, telefonba semmi magára terhelőt soha ne mondjon. De amint a Csányi–Dávid Ibolya-történetből tudjuk, amíg a bíróság jórészt megőrizte autonómiáját, a végrehajtó hatalomtól a titkosszolgálatok politikai célokra való felhasználása nem volt elégséges a politikai ellenfelekkel valló leszámolásra, sőt Csányi éppenséggel ellentámadásba lendült s nem ő, hanem Dávid

Ibolya – és a titkosszolgálatok vezetői – kerültek a vádlottak padjára... Manapság ez már aligha elképzelhető...

A kriminalizálás mint uralmi technika többnyire csak olyankor működik, amikor a végrehajtó hatalom ellenfeleinek van vaj a fején. Ennyiben ez a posztkommunista átalakulás második, Magyar Bálint és szerzőtársai által „maffiaállamnak” nevezett korszakában is lényegesen különbözik a sztálini kor koncepciók pereitől. A posztkommunista átalakulás második korszakában, a „maffiaállamban” a kriminalizálási technológia sajátossága annak *szelektivitása*. Közép-Európában vagy akár csak a folyamatban élénjáró, „jobbán teljesítő” Magyarországon bírósági ítélettel ritkán vagy soha nem kerülnek rács mögé, akik nem követtek el valamiféle törvénytörést. Vizsgálati fogságban annál többen voltak, akikről semmiféle törvénytörést nem lehetett bizonyítani. De a végrehajtó hatalomhoz közelálló politikai partnerek vagy nagytőkések mintegy „mentességet” élveznek a kriminalizálás folyamatától, még akkor is, ha nagyon valószínű meggazdagodásuk a törvények „szürke zónájában”, vagy akár azok megsértésével történt. Ennek a szelektív kriminalizálási technikának a megvalósításához az ügyészséget kell a végrehajtó hatalom mintegy egyik ágazatává tenni. A hatalmi ágak elkülönülésének liberális elve a legelső lépésben – a törvényhozó hatalom megszállását követően – az ügyészség autonómiájának a csorbulásával kezdődik.

A posztkommunista illiberális állam keresi a maga *történelmi előképeit*, a „maffiaállam” kritikus elemzői pedig keresnek történelmi *analógiákat* a kialakuló új rendszer leírására. A Magyar polip 2. kötetének a szerzői – mint a könyv címe is sejteti – szinte kivétel nélkül a „maffiaállamot” magyar *differentia specificaként* határozzák meg, ami a magyar fejlődés 2010 utáni korszakára alkalmas.

Kezdjük talán az analógiákkal. Vannak kritikai elemzők, akik Putyinban az új Sztálint látják, Orbánt Hitlerhez vagy jó esetben Mussolinihez vagy éppenséggel Rákosihoz vagy a lágy szívűek Kádár Jánoshoz hasonlítják. A kötet szerzői óvatosságot ebben a kérdésben, s nem csábulnak el. A posztkommunizmus, illetve a „maffiaállam” új jelenség, amire hiba lenne ráhúzni történelmietlenül más korok kategóriáit. Én ebben a szerzőkkel teljes mértékben egyetértek... különösen félrevezetőnek

találom az Orbán–Kádár-párhuzamot. A Fidesz és személy szerint Orbán Viktor nemegyszer váltott lépést (és világnézetet), de elkötelezett kommunizmusellenessége az első naptól máig töretlen. Magyarország egy tőkés típusú gazdasági rendszer, amiben a liberális kapitalista demokráciákhoz képest az államnak nyomatékosabb szerepe van, s a végrehajtó hatalom az egyéb hatalmi ágak autonómiáját illiberális módon korlátozta, de ez semmiképpen nem teszi „államszocialistává”, vagy „kommunistává”, de nemzetiszocialistává sem. Új jelenség új fogalmi apparátust igényel.

Más kérdés a magyar vagy külföldönként az „orbáni” vagy „fideszes” „különlegesség”, s különösen nagy hangsúlyt fektet több szerző is annak vitatására, hogy vajon az „orbánizmus” a „putyinizmus” rokon jelenség-e. Ebből a szempontból az én gondolkodásomhoz a legközelebb Trencsényi Balázs tanulmánya áll. Kezdjük a kemencétől: Közép-Európától. Számos román, bolgár, szerb, lengyel, cseh szerző hasonló diagnózisokat állított fel. Miért is lenne Tudjman, Milosevics, Borisov, a Kaczynski testvérek, Basescu, Meciar/Fico, vagy Babis (a cseh „Berlusconi”) világnézetükben annyira különböző a Fidesztől? Nem méltányosabb mindannyit posztkommunista neokonzervatív világnézet képviselőinek tartani, akiknek egyaránt közös értéke a patriotizmus, a család és vallás szentsége (ennyiben hasonlítanak az amerikai neokonzervatívokhoz, vagy Tea Partyhoz), de mindezt egy erős állammal kívánják/kívánták elérni? Aligha vitatható, ez a szellemiség nem specifikusan magyar, hanem regionális, és a posztkommunista átmenet második korszakában inkább tért nyer, mintsem veszítene. Az, ami az Orbán/Fidesz-rendszert megkülönbözteti regionális rokonaitól, hogy a Fidesz képes megszerezni a szavazatok 44–52%-át. Regionális „unokatestvérei” esetenként tudnak választásokat nyerni, de többnyire éppen csak hogy elérik a győzelemhez szükséges szavazatszámokat, de soha kétharmados, alkotmányozásra őket felhatalmazó parlamenti többségre nem tudtak szert tenni. Bár én általában hajlamos vagyok az egyének szerepét a politika alakulásában alulértékelni, s inkább beszélek Fidesz-rendszerről, mint Orbán-uralomról, nem kétséges, hogy e vonatkozásban Orbán személyiségének nem kis szerepe van. Orbán felépített magának egy olyan „ka-

rizmát”, amit rajta kívül a posztkommunista világban csak Putyin tudott elérni (most nem beszélve Lukasenkáról, illetve a közép-ázsiai „diktátorokról”, akiknek a megválasztása még sokkal kétségesebben demokratikus, mint Orbáné vagy Putyiné). Ha van többségi (= demokratikus – *à la Zakaria*) legitimitációval rendelkező illiberális rendszer (maffiaállam?), akkor annak az éharcosa Putyin, és őt legközelebb követő posztkommunista vezető Orbán Viktor. Fico, Babis, Kaczynski szeretnének orbán viktorok lenni, csak nincs hozzá meg a karizmájuk és a választásokon a megfelelő támogatottságuk. Ha van maffiaállam, neo-prebendalizmus, posztkommunista neokonzervativizmus, akkor azok regionális jelenségek, nem *differentia specifica Hungarica*, és azt is érdemes megjegyezni: ez a társadalom szerveződési rendszere a posztkommunizmus második-harmadik évtizedében inkább teret nyer, mintsem veszítene. A kötet legtöbb szerzőjével ellentétben én a magyar „maffiaállamot” a putyinizmus egy (egyelőre) viszonylag kevésbé fejlett formájának tartom. Nincs különleges „magyar út” van azonban a világrendszer perifériájára, vagy fél-perifériájára besoroló posztkommunista országok közös illiberális, neokonzervatív útja.

Ezt az ismertetést a történelmi előképek kérdésével szeretném zárni. Egyetértek a kötet számos szerzőjének azzal az álláspontjával, hogy csínján kell bánnunk a posztkommunista rendszereknek a prekommunista rendszerekkel való egyszerű összehasonlításával. Kaczynski nem Pilsudski, Orbán

Nincs különleges „magyar út”, van azonban a világrendszer perifériájára vagy fél-perifériájára besoroló posztkommunista országok közös illiberális, neokonzervatív útja.

nem Horthy Miklós. Ez napnál világosabb. DE! Fontos társadalmi tény, hogy rendszerek történelmi előképeket keresnek a maguk számára, s ez a történelmi előképrezés társadalmilag igencsak konzekvens... Nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy a Fidesz-rendszer történelmi előképét Horthy Miklósnak és Tisza Istvánban keresi. Ez sokat mond a rendszeréről, és hiba lenne egyszerűen „hazugságként” elutasítani. A címer koronás változatának az elfogadása a rendszerváltás pillanatában, mintegy a „Szent Korona-tan” kodifikálása (amikor a Fidesz még a konzervatív MDF liberális ellenzéke volt) az első pillanattól jelezte, hogy a posztkommunista Magyarország történelmi folytonosságot keres a „történelmi” Magyarországgal, ami elkerülhetetlenül a Horthy-korszak vállalását is jelentette. Az alaptörvény preambulumban a nemzeti függetlenség elvesztésének az időzítésével kapcsolatos állásfoglalás (az már 1944. március 19-én bekövetkezett) egyértelmű kísérlet volt a Horthy-korszak újraértelmezésére, s különösképpen a zsidóüldözéssel kapcsolatos felelősségének a megkérdőjelezésére. A Szabadság téri emlékmű a történelem értelmezésének fontos momentum. Hasonlóan fontos Károlyi szobrának az elmozdítása a Parlament mellől, és helyette Tisza István szobrának a visszaállítása: ez egyben jelzi a Fidesz-rendszer történelmi előzményének nem a Horthy–Gömbös-rendszert szeretné látni (és semmiképpen nem Szálasi Ferenc a rendszer szimbóluma), hanem inkább a Horthy–Tisza István-féle konzervatív hagyományt próbálja a magáénak vallani. Arról, hogy ez mennyiben hiteles vagy hiteltelen, sokat lehet vitatkozni, de ezek a gesztusok a rendszer önidentitás keresésének fontos elemei. Hasonlóképpen Putyin sem Sztálinban keresi történelmi előképét, hanem a cári Oroszországban, leginkább I. Miklós cárban (inkább, mint Rettegett Ivanban, aki Sztálin önidentitását jelentette). Kaczynski történelmi előképe Pilsudski marsall, az ukrán nacionalizmus, a Majdan hősei Stepan Banderában találják meg a nemzet szimbólumát. Egyetértek a kötet szerzőivel, Orbán Viktor nem Horthy Miklós, de én nagyobb jelentőséget tulajdonítok annak a gesztusnak, hogy a Fidesz-rendszer – nevezzük azt maffiaállamnak vagy bármi másnak – éppen Horthyban és Tisza Istvánban keresi előképét. (2014, Budapest: Noran Libro)

SZELÉNYI IVÁN